

СЛЕПЧЕНКО А. А.,
асистент кафедри екологічного права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 349.6:37.014.25

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу міжнародно-правових передумов розвитку правовідносин у галузі екологічної освіти в Україні. Автор виділяє три історичні етапи міжнародної співпраці у галузі екологічної освіти та дає загальну характеристику зазначених етапів. Акцентується увага на впливі міжнародно-правових джерел на формування в Україні правових засад екологічної освіти.

Ключові слова: екологічна освіта, освіта в інтересах сталого розвитку, міжнародно-правові передумови, правові засади екологічної освіти.

Стаття посвящена аналізу міжнародно-правових передумов розвитку правовідносин в сфері екологічного освіти в Україні. Автор виділяє три історичних етапа міжнародного співробітництва в сфері екологічного освіти, а також дає їх загальну характеристику. Акцентується увага на впливі міжнародно-правових джерел на формування в Україні правових засад екологічного освіти.

Ключевые слова: экологическое образование, образование в интересах устойчивого развития, международно-правовые предпосылки, правовые основы экологического образования.

The article analyzes international legal prerequisites for development of relationships in field of environmental education in Ukraine. The author distinguishes three historical stages of international cooperation in field of environmental education and provides an overall description of these stages. Attention is focused on impact of international legislation on formation of legal principles of environmental education in Ukraine.

Key words: environmental education, education for sustainable development, international legal preconditions, legal principles of environmental education.

Вступ. Природа не знає політичних кордонів та є єдиною у масштабі планети, тому її охорона, збереження та забезпечення екологічної безпеки не можуть бути обмежені окремими державами. Глобалізація екологічних проблем, необхідність забезпечення і захисту екологічних прав громадян вимагають всебічних заходів як локального, регіонального, так і універсального характеру [1, с. 81]. Недарма питання екологічної освіти та виховання були і є важливими напрямками природоохоронного співробітництва України та Європейських співтовариств. Так у статті 63 «Навколишнє середовище» Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським співтовариством та їх державами-членами, ратифікованого Законом України від 10 листопада 1994 р. [2], закріплено положення про те, що сторони будуть в цілях боротьби з погіршенням стану довкілля розвивати співробітництво з питань екологічної освіти і виховання. На сьогодні ці питання не втратили своєї актуальності, тож цілком логічно, що співробітництво між Україною та Європейським Союзом у галузі освіти і навчання у сфері охорони навколишнього середовища закріплено і в Угоді про

асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [3], ратифіковану Законом України від 16 вересня 2014 року (стаття 361 Угоди про асоціацію).

Принцип міжнародного природоохоронного співробітництва вважається одним з найважливіших спеціальних принципів міжнародного екологічного права [4, 299]. В Україні даний принцип закріплений у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [5] у якості основного принципу охорони навколишнього природного середовища, а також визнаний вітчизняною еколого-правовою доктриною одним із принципів екологічного права [6, 25]. Підкреслимо, що у взаємодії національного та міжнародного екологічного права завжди прослідковується взаємний вплив та взаємозв'язок. Національне екологічне право розвивається в руслі принципів та норм міжнародного права навколишнього середовища, інколи випереджаючи, а інколи відстаючи від розвитку його ідей. Ключові концепції, що складають основу вітчизняного еколого-правового регулювання, виникли з міжнародного права. На вітчизняне екологічне законодавство, безперечно, також справляють вплив міжнародно-правові ідеї, концепції, доктрини, в тому числі у галузі екологічної освіти. Зокрема, в чинному українському законодавстві закладені правові основи екологічної освіти та виховання, однак говорити про формування дієвого державно-правового механізму забезпечення екологічною освітою усіх верств населення та закріплення його на законодавчому рівні ще зарано.

Правові аспекти екологічної освіти, просвітництва, свідомості та культури у вітчизняній юридичній науці розглядалися у працях В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, А.П.Гетьмана, І.І. Каракаша, В.В. Костицького, С.М. Кравченко, М.В. Краснової, Н.Р. Малишевої, Е.В. Позняк, Ю.В. Шемшученка та інших вчених. В той же час, питання міжнародно-правових передумов розвитку правових засад екологічної освіти не були предметом окремого дослідження. Загалом, правові аспекти екологізації свідомості, культури, освіти та виховання залишаються актуальними для юридичної науки України.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз міжнародно-правових передумов розвитку правовідносин у галузі екологічної освіти в Україні, зокрема, виділення та загальна характеристика основних етапів становлення міжнародної концепції екологічної освіти та її вплив на національне законодавство. За більше ніж 100 років міжнародної співпраці у природоохоронній галузі увага міжнародного співтовариства залишається прикутою до екологічної освіти та просвітництва, як факторів, що можуть змінити масову свідомість та запобігти подальшому погіршенню екологічної ситуації на планеті. Міжнародна концепція екологічної освіти є надзвичайно важливою для України на шляху вирішення багатьох екологічних проблем, однією з яких є низький рівень екологічної освіти та культури населення.

Результати дослідження. У довоєнний період питання необхідності пропаганди знань про охорону природи та виховання турботи про навколишнє середовище було поставлено ще у 1913 році на Бернській конференції з міжнародної охорони природи [7]. Але початок активного міжнародного співробітництва у галузі екологічної освіти припадає на післявоєнні роки ХХ століття. Саме зі створенням у 1945 році Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та ЮНЕСКО, яка стала ключовою міжнародною організацією з питань екологічної освіти, розпочинається активізація міжнародної співпраці у даній сфері та початок першого періоду формування міжнародно-правової концепції екологічної освіти. Цей етап, який інколи в літературі називають «достокгольмським», характеризується створенням інституційної бази, основних форм та принципів як міжнародного природоохоронного співробітництва у цілому, так і у сфері екологічної освіти та просвітництва.

За ініціативою ЮНЕСКО у 1948 році був заснований Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (далі – МСОП), який став найбільшою незалежною міжнародною некомерційною природоохоронною організацією. У Статуті МСОП, прийнятому 5 жовтня 1948 року, передбачалося, що однією з його цілей є «поширення широкої програми освіти та просвітництва задля переконання суспільної думки проїнятися ідеєю необхідності захисту природи та збереження природних ресурсів» [8]. У числі перших постійних комісій

МСОП у 1950 р. була створена Комісія по просвітництву, а також її регіональні комітети для подальшої координації просвітницької роботи. У 1954 році був затверджений Статут Міжнародної федерації молоді по вивченню та охороні природи [9]. Основною метою створення федерації були: розвиток знань та розуміння природи, бережливого відношення до неї, а також принципів і практики охорони природи відповідно серед молоді світу.

У зазначений період стало зрозумілим, що ефективна природоохоронна діяльність неможлива без прийняття державами відповідного законодавства. 18 грудня 1962 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Резолюція № 1831 «Економічний розвиток та охорона природи» [10], у якій країнам світу було рекомендовано прийняти необхідне законодавство, спрямоване на розробку і здійснення заходів щодо охорони природи, в тому числі і щодо запровадження природоохоронних освітніх програм на усіх рівнях.

Слід відзначити, що СРСР приймав активну участь у міжнародній природоохоронній діяльності. Тож у період 1957–1963 років у більшості союзних республік були прийняті перші природоохоронні закони. В деяких з них знайшли відображення правові засади викладання основ охорони природи в навчальних закладах та пропаганди охорони природи. Але Закон Української ССР «Про охорону природи Української ССР» від 30 червня 1960 р. [11] цих питань не торкнувся. На цю істотну прогалину вказаного Закону свого часу звернув увагу на той час доцент юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка П.Д. Індиченко у своїй доповіді на міжвузівській нараді з питань правової охорони природи, яка відбулася у грудні 1961 р. на юридичному факультеті Московського державного університету [12].

В 1968 році ООН і ЮНЕСКО за участі ВООЗ, МСОП провели Конференцію з проблем біосфери (Париж, 4–13 вересня 1968 р.). В матеріалах конференції не тільки відмічалась надзвичайна актуальність екологічної освіти, а й вперше в міжнародній практиці чітко розкривалися цілі та завдання останньої. Конференція заклала підвалини для формування міжнародної концепції екологічної освіти на рівні ООН. Були сформульовані основні принципи екологічної освіти, вперше використано поняття «формальної» та «неформальної» екологічної освіти, приділено увагу необхідності підготовки на різних рівнях освіти, а також спеціальній підготовці вчителів.

Результатом конференції стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Проблеми навколишнього середовища людини» від 3 грудня 1968 р. [13], де вперше був відмічений зв'язок погіршення стану навколишнього середовища та основних прав людини, а також вплив стану довкілля на належний економічний та соціальний розвиток. В зв'язку з цим було вирішено скликати у 1972 році міжнародну конференцію з проблем довкілля.

Вказані події дали поштовх для подальшого посилення як теоретичних ідей, так і здійснення практичних кроків у галузі екологічної освіти. Зокрема, в 1969 р. вийшли наукові публікації Джеймса Свена «Складні завдання екологічної освіти» [14] та Уільяма Стаппа «Концепція екологічної освіти» [15]. У 1970 році у США вперше був прийнятий федеральний Закон «Про екологічну освіту» [16], у якому було передбачено створення спеціального підрозділу – Департаменту екологічної освіти, та запроваджено систему грантів для фінансування заходів з екологічної освіти: підготовки навчальних планів і програм та підготовки педагогічного персоналу. У цьому ж році у США почав виходити журнал «Екологічна освіта» («The Journal of Environmental Education»).

Таким чином, період із перших післявоєнних років до початку 70-х років ХХ століття є, на нашу думку, першим періодом формування міжнародноправових засад екологічної освіти. Міжнародним співтовариством було усвідомлено, що екологічна освіта є частиною природоохоронної діяльності та ефективним засобом подолання екологічних проблем людства, були закладені теоретичні основи міжнародної концепції екологічної освіти, зокрема, поняття, принципи, система, засоби забезпечення останньої, та сформовано підґрунтя для прийняття національних законодавчих актів у галузі екологічної освіти.

Наступний, другий період становлення міжнародно-правових засад екологічної освіти починається у 1972 році та може бути названий «стокгольмським періодом». Початок

70-х років ХХ ст. став важливою віхою для міжнародної природоохоронної співпраці, в тому числі у сфері екологічної освіти. Навесні 1972 р. Римський клуб випускає першу доповідь «Межі зростання», у якій викладаються основи концепції сталого розвитку. У червні 1972 року у Стокгольмі проводиться Міжнародна конференція ООН з навколишнього середовища, рішення якої стали наріжним каменем для подальшого розвитку теорії і практики екологічної освіти у світі протягом наступних двадцяти років.

Питання екологічної освіти були відображені як в Стокгольмській декларації від 16 червня 1972 р.[17], яка складається з 26 принципів діяльності у сфері охорони довкілля, так і в Плані дій для навколишнього середовища, який містить 109 рекомендацій, адресованих національним урядам та міжнародним організаціям. У 19-му принципі Стокгольмської декларації зазначено, що ознайомлення підростаючого покоління і дорослих з проблемами навколишнього середовища є вкрай важливим для охорони і покращення стану останнього. Стисло даний принцип визначають так: «екологічна освіта є необхідною».

Рекомендація Плану дій для навколишнього середовища № 96 закликає розвивати екологічну освіту, як важливий елемент комплексу заходів, спрямованих на запобігання глобальної екологічної кризи. В Рекомендації увійшли також пропозиції щодо запровадження програми освіти та підготовки професійного персоналу з метою ефективного використання ними в роботі екологічних концепцій. Було визнано важливим розпочати підготовку спеціалістів в галузі прийняття рішень із проблем навколишнього середовища, що має стати звичайною і постійною функцією багатьох державних установ.

На Стокгольмській конференції були сформовані рекомендації щодо розробки міжнародної концепції екологічної освіти, яка стала послідовно втілюватися в системі ООН в наступні декілька десятиріч. Конференція рекомендувала Генеральному секретарю, організаціям ООН та ЮНЕСКО здійснити необхідні кроки для створення міжнародної програми екологічної освіти, міждисциплінарної за своїм підходом, в навчальних закладах та поза їх межами, що охоплюватиме усі рівні освіти. Крім того, був створений постійно діючий орган ООН з навколишнього середовища – Програма ООН з навколишнього середовища (далі – ЮНЕП), одним з основних функціональних напрямків діяльності якого стали освіта та підготовка кадрів в галузі навколишнього середовища.

У зазначений період було започатковано проведення під егідою ООН, ЮНЕСКО та ЮНЕП міжнародних форумів з питань екологічної освіти, на яких за активної участі держав, урядових та громадських організацій послідовно створювалася та вдосконалювалася міжнародна концепція екологічної освіти. Так, у жовтні 1975 року був проведений міжнародний семінар ЮНЕСКО – ЮНЕП з екологічної освіти у Белграді. За підсумками вказаного семінару була прийнята Белградська хартія [18], яка заклала структурну основу поняття екологічної освіти, її мети, цілей. У 1 розділі хартії йдеться про необхідність нової етики, нового типу розвитку людства та перегляду національних, регіональних та особистих пріоритетів мільйонів людей. Було підкреслено, що «... усі заходи (діяльність, політика тощо) будуть короткостроковими, якщо молодь усього світу не одержить нової освіти».

Напрацювання Белградського семінару стали основою для проведення в Тбілісі у 1977 році міждержавної конференції ЮНЕСКО та ЮНЕП з проблем екологічної освіти, де було прийнято Тбіліську декларацію. Вказана декларація закликала держави включити в освітню політику заходи із запровадження екологічної освіти в систему освіти, а органи освіти до заохочення та розвитку науки, теорії та будь-яких новацій у цій сфері. Існує думка, що найбільш повне і прийнятне визначення екологічної освіти та її ознак було представлено саме на цій конференції. Забігаючи наперед, зазначимо, що декларація і рекомендації Тбіліської конференції щодо екологічної освіти були взяті за основу при підготовці розділу IV «Засоби здійснення. Сприяння просвітництву та підготовці кадрів» Порядку денного на 21 століття, прийнятого конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 3–4 червня 1992 року).

Документом, який підтвердив масштабний глобальний інтерес до екологічної освіти, як засобу збереження життя на Землі, стала Всесвітня хартія природи, прийнята резолю-

цією № 37/7 Генеральної Асамблеї ООН від 28 жовтня 1982 року [19]. У Всесвітній хартії природи було визначено подальші орієнтири природоохоронної діяльності після Стокгольмської конференції 1972 року, а саме, основні принципи, якими повинно керуватися людство у взаємовідносинах з природним середовищем. Серед засобів здійснення даних принципів велика увага приділена освіті та поширенню знань. Було зазначено, що знання про природу належить поширювати усіма можливими засобами, зокрема, шляхом викладання курсу охорони природи, який має бути складовою частиною загальної системи освіти (п. 15).

У 1987 році у Москві відбувся наступний міжнародний конгрес ЮНЕСКО – ЮНЕП з питань екологічної освіти (так званий «Тбілісі + 10»). Його результатом стало затвердження Московської декларації, в якій було визначено основні елементи міжнародної стратегії дій в галузі екологічної освіти на 90-ті роки ХХ ст. та розвинуто ідеї Тбіліської декларації щодо поняття, мети, змісту, принципів та засобів здійснення екологічної освіти та просвітництва. Отже, другий період розвитку міжнародно-правових засад екологічної освіти, який включає в себе два десятиріччя 70-х – 90-х років ХХ століття, характеризується сталим усвідомленням міжнародним співтовариством необхідності та важливості екологічної освіти для найширших верств населення, нагальної потреби включати дані питання до природоохоронних стратегій, планів та програм. У цей період закладені основи для виділення екологічної освіти у окремий напрямок міжнародного співробітництва. Створюється правова база для запровадження міжнародних рекомендацій у практику здійснення екологічної освіти на регіональних та національних рівнях.

Значна міжнародна активність у розвитку теорії та практики екологічної освіти безперечно здійснювала вплив на свідомість суспільства на теренах України, яка на початку 90-х років здобула свою незалежність. Постало питання про прийняття власного екологічного законодавства і 25 червня 1991 р. був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5], в якому вперше серед країн колишнього СРСР та країн світу було закріплено право громадян на екологічну освіту (ст. 9). Це було надзвичайно прогресивне на той час рішення, значення якого науковою спільнотою до цього часу, на жаль, цілком не усвідомлене, оскільки ні у міжнародних документах, ні у національних природоохоронних законах права громадян у галузі екологічної освіти закріплені не були.

Початок третього періоду розвитку міжнародних засад екологічної освіти пов'язується з проведенням у 1992 році конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро. У Порядку денному на 21 століття [20] (далі – Порядок денний) було закріплено концепцію сталого розвитку, як основну ідею розвитку людства на майбутнє, та визнано, що просвітництво має вирішальне значення для сприяння сталому розвитку (п. 36.3). Переорієнтація освіти на питання сталого розвитку є однією з програмних галузей Порядку денного, викладених у главі 36 «Сприяння просвітництву, інформуванню населення та підготовці кадрів». Ключове значення Порядку денного полягає у тому, що у ньому було запропоновано основні елементи механізму запровадження освіти в інтересах сталого розвитку (далі – ОСР) на національному та регіональному рівнях: необхідність розробки національних стратегій, створення спеціальних органів, здійснення науково-методичних та інших заходів з метою забезпечення міждисциплінарними курсами відповідного спрямування усіх категорій осіб, що навчаються. З цього часу пріоритетною у міжнародному співробітництві стає концепція освіти задля сталого розвитку (Education for Sustainable Development).

Традиційні конференції ЮНЕСКО – ЮНЕП з екологічної освіти продовжилися проведенням у грудні 1997 року 3-ї конференції у Салоніках (Греція). У Салонікській декларації було підтверджено, що «освіта має бути визнана однією з основ стійкості розвитку, поряд із законодавством та економікою».

У період кінця ХХ – початку ХХІ століття під егідою ООН відбувається низка заходів всесвітнього значення у галузі охорони навколишнього середовища, на яких традиційно не залишилися без уваги проблеми освіти. Так, у хартії Землі від 29 червня 2000 р. [21] продовжено розвиток ідей щодо розвитку ОСР. Загалом, хартія містить перелік фундаментальних принципів, які є засадничими для створення справедливого, сталого та мирного глобального

суспільства в XXI столітті. Для досягнення мети було рекомендовано вводити у формальну освіту та систему підвищення кваліфікації цінності та навички, необхідні для активного вкладу в сталий розвиток (розділ 14 Хартії).

Всесвітній саміт ООН зі сталого розвитку (26 серпня – 4 вересня 2002 р., Йоханесбург, ПАР) став черговою віхою на шляху розвитку ОСР. Йоханесбурзька декларація зі сталого розвитку підтвердила рішучість учасників продовжувати шлях сталого розвитку. До Плану виконання рішень всесвітньої зустрічі, прийнятого на саміті, було включено розділ щодо заходів з освіти і науки, де зазначається, що «для просування по шляху сталого розвитку абсолютно необхідна освіта» (п. 116), та відмічається необхідність інтегрувати питання сталого розвитку у системи освіти на усіх її рівнях» (п. 121). На саміті були схвалені рекомендації Генеральної Асамблеї ООН щодо проголошення декади освіти задля сталого розвитку. Відтак, 20 грудня 2002 року було одногосно прийнято резолюцію «Про декаду освіти ООН задля сталого розвитку», яка охопила період 2005–2014 років та мала на меті сприяння усвідомлення людством важливості такої освіти для подальшого розвитку.

У зазначений період посилюється регіональне співробітництво у галузі ОСР, зокрема у Європі. У 2005 р. у м. Вільнюс (Литва) на нараді представників міністерств охорони навколишнього середовища та міністерств освіти (17–18 березня 2005 р.) було прийнято «Стратегію європейської економічної комісії ООН для освіти в інтересах сталого розвитку» [22] (далі – Стратегія). Одним із перших кроків до розробки вказаної Стратегії стала заява міністрів навколишнього середовища країн СЕК ООН про освіту в інтересах сталого розвитку, прийнята на 5-й конференції «Навколишнє середовище для Європи», яка відбулася у Києві 2–23 травня 2003 р. Першим із сформульованих у Стратегії завдань є забезпечення того, щоб механізми політики, нормативно-правова база та організаційні основи стали опорою освіти задля сталого розвитку (п. 7). Цим додатково підкреслюється необхідність та важливість нормативно-правового регулювання у галузі екологічної освіти, оскільки саме екологічна освіта є основою для ОСР. Стратегією передбачено, що освіта задля сталого розвитку розширює концепцію екологічної освіти, яку, в свою чергу, потрібно розвивати та доповнювати (п. 14). Щодо правових аспектів зазначеної проблеми, то у п. 50 Стратегії було конкретизовано, що законодавство має бути однією з опор ОСР, нарівні з політикою, навчальними планами тощо. Було підкреслено, що правові інструменти повинні бути адаптовані до конкретних умов кожної держави, яка їх застосовує, до наявного у ній законодавства (п. 43).

Питання освіти знайшли своє місце і у підсумковому документі конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо + 20» «Майбутнє, якого ми прагнемо» (27 липня 2012 р., Ріо-де-Жанейро, Бразилія). У черговий раз тут було підтверджено необхідність пропаганди питань сталого управління природними ресурсами з метою їх збереження та поновлення (п. 4), звернута увага на роль освіти дітей на шляху сталого розвитку (п. 11). У розділі «Освіта» у секторальній частині документу було рекомендовано виконувати цілі Декади ООН з освіти задля сталого розвитку, а також продовжувати їх здійснення й надалі.

У 2012 році відбулася ще одна значуща подія у галузі екологічної освіти: конференція «Тбілісі +35: Екологічна освіта задля сталого розвитку», проведена за партнерства ЮНЕСКО та ЮНЕП у Грузії 6–7 вересня 2012 р. Представники урядів 98 країн та організацій у заключному комюніке виклали свої рекомендації з подальшого розвитку екологічної освіти. При цьому, визнаючи наявність прогресу у її розвитку, учасники конференції, тим не менш, відмітили недостатність та нерівномірний розподіл такої освіти (п. 6 комюніке).

У 2014 році закінчився термін Десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку ООН. Підсумковим заходом Десятиліття стала Всесвітня конференція ЮНЕСКО з ОСР, що відбулася 10–12 листопада 2014 року в Аїті-Нагої (Японія). На закритті конференції була прийнята Аїті-Нагойська декларація, яка повинна стати важливим внеском у досягнення нових цілей сталого розвитку на період після 2015 року. В Аїті-Нагої ЮНЕСКО виступила із закликом до зацікавлених сторін внести конкретний вклад в реалізацію Глобальної програми дій з освіти задля сталого розвитку, яка стане продовженням Десятиліття освіти ООН задля сталого розвитку.

Висновки. Довготривала еволюція взаємодії людини та природи в сукупності з масивом наукових даних щодо негативних та небезпечних змін навколишнього природного середовища до початку ХХІ століття створили ґрунтовну базу, на якій розвивається міжнародне природоохоронне співробітництво. Проведений аналіз засвідчує, що у переважній більшості основоположних документів у зазначеній галузі значна увага приділена питанням екологічної освіти та просвітництва. В даний час продовжується третій період розвитку міжнародної співпраці з питань екологічної освіти, за якого відбулася переорієнтація уваги на освіту задля сталого розвитку (ОСР). ОСР визнається сьогодні окремим напрямком як міжнародного, так і Європейського регіонального співробітництва, та є достатньо забезпеченим на нормативному, організаційному та інституційному рівнях.

Україна також стала на шлях розвитку ОСР та активно бере участь у цих процесах. У листопаді 2014 року Україною було подано Звіт щодо виконання цілей Десятиріччя ООН з освіти задля сталого розвитку [23]. Надзвичайно важливими для подальшого розвитку правовідносин в галузі екологічної освіти є, на нашу думку, положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [24], схвалені Указом Президента України від 25 червня 2013 р., де вперше за часів незалежності України закріплюється такий стратегічний напрям розвитку освіти в Україні, як його екологізація. В зв'язку з цим перед юридичною наукою постають нові завдання по пошуку правових засобів, вироблення поняття, принципів, організаційно-інституційного механізму екологізації освіти в Україні, як процесу, що має складний, комплексний та міжгалузевий характер. На наш погляд, існують передумови для визнання екологізації освіти функцією управління в галузі екології, гарантією реалізації екологічних прав громадян, принципом екологічного права, що вимагає відповідного наукового обґрунтування. Екологізація освіти, як процес, та як результат, вимагає якісного правового регулювання. Вважаємо, що багаторічний міжнародний досвід, напрацьований у цій галузі як на рівні ООН, ЮНЕСКО і ЮНЕП, так і в окремих регіонах та країнах світу, може стати надзвичайно корисним для України на шляху реального здійснення екологізації освіти та реформування системи освіти в інтересах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Балюк Г.І. Досвід правового регулювання відносин щодо охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічних прав громадян на рівні Європейського Союзу та його значення для адаптації законодавства України / Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 5 (67). – С. 77–98.
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: ратиф. Законом України від 10 листопада 1994 р. / Офіційний вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратиф. Законом України від 16 вересня 2014 р. / Офіційний вісник України. – 2014. – № 75, том 1. – Ст. 2125.
4. Курс международного права: в 7 т. Т. 5. Отрасли международного права / В.С. Верещетин и др. – М.: Наука, 1992. – 336 с.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
6. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид.фак.вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 207 с.
7. Природоохранительное просвещение: сборник / [К.П. Митрюшкин, Л.К. Шапошников, О.Г. Коровкина и др.]. – М.: «Знание», 1980. – 175 с.
8. Устав Международного союза охраны природы и природных ресурсов от 5 октября 1948 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_502.
9. Устав Международной Федерации молодежи по изучению и охране природы от 1 января 1954 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_503.

10. Економічний розвиток та охорона природи: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 1831 від 18 грудня 1962 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/193/39/IMG/NR019339.pdf?OpenElement>.
11. Про охорону природи Української ССР: Закон Української ССР від 30 червня 1960 року // Свод законов Украинской ССР. – К.: Политиздат Украины: 1982. – Т. 4. 1984. 510 с. – С. 47–477.
12. Булатов Г.Г. Межвузовское совещание по вопросам правовой охраны природы / Г.Г. Булатов // Советское государство и право. – 1962. – № 6. – С. 141–143 / [Электронный ресурс]. – Юридическая Россия: Федеральный правовой портал (v.3.2). – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1146718>.
13. Проблемы окружающей человека среды: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 2398 (XXIII) от 3 декабря 1968 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/245/94/IMG/NR024594.pdf?OpenElement>.
14. The Challenge of Environmental Education by James Swan / The Phi Delta Kappan: Vol. 51, No. 1 (Sep., 1969), pp. 26–28: [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/20372507?uid=2&uid=4&sid=21104898611987>.
15. The concept of environmental education by William B. Stapp / [Electronic resource]. – Retrieved from: http://hiddencorner.us/html/PDFs/The_Concept_of_EE.pdf.
16. Environmental education act: Public law 91–516, approved Oct. 30, 1970: [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://www.govtrack.us/congress/bills/91/hr18260/text>.
17. Стокгольмская декларация от 16 июня 1972 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454.
18. The Belgrade Charter. A framework for environmental education: [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000177/017772eb.pdf>;
19. Всемирная хартия природы: принята Резолюцией 37/7 Генеральной Ассамблеи ООН от 28 октября 1982 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/charter_for_nature.shtml.
20. Повестка дня на XXI век, принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml.
21. Хартия Земли: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.earthcharterinaction.org/invent/images/uploads/EC_TEXT_RUSSIAN_TRANSLATION.pdf.
22. Стратегія ЄЕК ООН для освіти і інтересах збалансованого розвитку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ecoleague.net/images/pdf/tematychni/osvita_Strateg_all_ukr.pdf.
23. Отчёт об осуществлении третьего этапа Стратегии ЕЭК ООН для образования в интересах устойчивого развития в Украине: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ecoosvita.org.ua/sites/default/files/imce/rep_esd_20141101ukraine_2.Pdf.
24. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. – Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 1783.

